

עתונים בקושטא ובסלוניקי בשירות הציונות, 1908-1914

אסתר בנבסה

לנוכח שינוי המשטר באימפריה העות'מאנית בשנת 1908 (מהפכת "התורכים הצעירים"), ביקשו חוגים בתנועה הציונית לנהל בתחומה מערכת הפצת מידע ותעמולה, ובמסגרתה נועד מקום לעתונות. כפרוייקט הזה ובאופן הגשמתו באו לידי ביטוי, מצד אחד, חילוקי הדעות בין הנהגת ההסתדרות הציונית העולמית, נציגה בקושטא וחוגים של ציונים "רוסים". מצד אחר, בוטאו בו המגמות השונות שהסתמנו בתנועה, לגבי המדיניות שיש לנקוט כדי לקדם את העניין הציוני בממלכה הקונסטיטוציונית.

המחלוקת בין מצדדי הציונות המדינית (מיסודו של הרצל) לבין מצדדי הציונות המעשית (בעיקר "הרוסים" – חובבי ציון, בהנהגת מנחם אוסישקין) הגיעה לידי משבר בקונגרס השביעי, שהתכנס בבזל ביולי 1905. למחלוקת הזאת היה ביטוי גם לאחר מכן, בזירת הפעילות המדינית בקושטא.¹

במשימות שהוטלו על ויקטור (אביגדור) יעקבסון, אשר מונה רשמית לסגן המנהל של החברה הבנקאית האנגלו-לבנטית (שהיתה למעשה הנציג המדיני של התנועה הציונית בקושטא),² נכלל ניהול מערכת הסברה המכוונת אל האזרחים העות'מאנים, יהודים ואחרים. הכוונה היתה להביא לידיעת התורכים את הציונות ושאיפותיה ולהשיג תמיכה מצד יהודי האימפריה העות'מאנית, שתסייע בקידום המשא והמתן עם הממשלה.

זמן מה לאחר בואו לקושטא, בסוף אוגוסט 1908, הציע יעקבסון להוציא לאור עתון, בתמיכה כספית של סניף חובבי ציון באודסה וחברת "עזרה" הגרמנית. לנוכח האחיזה הרופפת של ממשלת "התורכים הצעירים" בשלטון היסטודוד ולפסון, נשיא ההסתדרות הציונית, להשקיע מומן רב בפעילות מדינית בתוך האימפריה. ייתכן, שגם יחסו החשדני אל ציוני רוסיה תרם להיסוס זה. וולפסון ראה ביעקבסון (גיטו של אוסישקין) איש מקורב לציוני רוסיה, שבנוסף לכך שימש כנציג האופוזיציה בוועד הפועל הציוני הגדול. וולפסון דחה אפוא את הצעת

יעקבסון בטענה, כי זו משימה יקרה מדי המחייבת הכנה יסודית. הוא יעץ לו להקים לפי שעה שירות מודיעין, הצעה שלא נעמה ליעקבסון.

המנהיגים ברוסיה נועצו בנדון זה באוקטובר 1908, במוסקווה. הם הביעו דעה חיובית על ייסוד עתונות באימפריה העות'מאנית, והחליטו לאסוף למטרה זו חמישים אלף רובל.³

יעקבסון פתח בשיחות עם אנשי העתון הספניולי "איל טיימפרו", כתב עת שהיה מקורב לרב הראשי של הממלכה, חיים נחום, וליהודים "הרפורמים" העות'מאנים. זאת, כדי להגדיר יחד קו מדיני שישלול כל נטיית התבדלות ויעודד הגירה יהודית לתוך האימפריה, ובכלל זה לארץ ישראל.⁴ דוד פרסקו, עורך העתון, ניא את לכבד את הקו הכללי הזה, תמורת תמיכה כספית, וזאת בלי תמיכה גלויה בתנועה הציונית. אכן, התמיכה הכספית בכתב עת זה, שנערך לפי רוחה של חברת "כל ישראל חברים" (להלן: כ"ח), התאימה בהחלט לצביון המדיני של הקהילה היהודית בקושטא. היתה כאן כוונה לרתום לשירות התנועה אדם וביטאון שהיו עלולים, אם לא תוקדש לכך תשומת הלב הראויה, להיות לראש חץ של התנגדות ארסית למדיניות הציונית בתוך הקהילה ומחוצה לה – סכנה שאמנם התממשה לאחר מכן.

"איל טיימפרו" – ספניולית בכתב רש"י

המאמר במקורו הופיע בכתב-העת "Revue historique", 560, 276/2, אוקטובר-דצמבר 1986. בגרסה העברית נעשו מספר השמות בנושאים השגורים היטב לקורא הישראלי.

הקהל לטובת הציונים.¹⁰

בישיבה שהתקיימה ב-2 באוגוסט 1909, אשר בה השתתפו גם נציגים של ציוני רוסיה, הוחלט ליסד שבועון, שיכתבו בו מיטב העתונאים באימפריה העות'מאנית ובאירופה; הוסכם להשתתף בעתון הצרפתי "Le Courrier d'Orient" ולתמוך בכתב עת עברי (ואם לא ימצא כזה, להוציא לאור מוסף עברי); הוחלט לתמוך ב-"L'Aurore" וב-"Ittihad" (שהשתתפו בו נ. מצליח ונ. רוט), ב"איל טיימפ" הנוצר, בכתב עת עברי בסלוניקי וב"ז'ורנל דה סלוניק", שהופיע באותה עיר. התקציב הצפוי לשנתיים הראשונות היה 145,000 עד 160,000 פרנק.¹¹ וולפסון קיבל עליו את האחריות הכספית ליוזמה. ציוני רוסיה, שאספו עד אז 43,000 פרנק, התחייבו להוסיף על הסכום הזה עוד 7,000 פרנק. חברי "ועדת העתונות" היו אביגדור יעקבסון, זאב ז'בוטינסקי וסמי הוכברג, לשעבר מורה של חברת "כל ישראל חברים" באירן. ועדה זו היתה אמורה לשתף פעולה עם הוועדה הרוסית, שחבריה היו יצחק גולדברג, יחיאל צ'לנוב ומנחם אוסישקין. תפקיד עורך השבועון הוטל על ז'בוטינסקי.

רוב התקציב יועד לשבועון — כתב העת היחיד שהחליטו הציונים ליסד. כל היתרה יועדה לעתונים קיימים בקושטא ובסלוניקי. ז'בוטינסקי ויעקבסון ביקשו מידידיהם להשתתף בשבועון, וקיבלו אפילו את הסכמת נשיא הסנאט העות'מאני, הווזיר הגדול לשעבר סעיד פאשה, ותשובה חיובית ממזכיר הסולטן, ח'לד זיא ביי. נחום סוקולוב רצה לרתום לעניין אף את הנסיך אוסורגו, שהועסק כעוזר ליועץ המשפטי לממשלה, אישיות בעלת השפעה בחוגי הממשל.¹²

למרות ההכנות הטכניות שכבר החלו וההתקשרויות המבטיחות עם כמה אישים, הוחלט לדחות את הופעת השבועון עד לכינוס הקונגרס בבזל ב-1911, ובסופו של דבר הסתלקה "ועדת העתונות" לגמרי מן היזמה הזאת,¹³ והמשיכה בכיוון התמיכה בעתונים קיימים.

אחד מן העתונים היה "לה קוריה ד'אוריניט". היה זה עתון בצרפתית של אבוזיא טופיק, ציר פרלמנט מאנטוליה שנודע בנטיותיו האנטישמיות. ההשתתפות הציונית בכתב עת זה היתה כרוכה, לכאורה, בתמיכה גם בעתון בשפה התורכית "Tasviz-i Efkâr" שהיה שייך לאותו איש והופיעו בו מאמרים נגד הציונות בגוון אנטישמי. מאז 1909 היה קשר חוזי בין הציונים (וולפסון והוכברג) ובין טופיק, בעל העתון ובית-הדפוס, וג'לאל נורי, המנהל.¹⁴ כאשר ניתן לעתון השם החדש "Le Jeune Turc" (התורכי הצעיר), חודש החוזה. מאז שוב לא נמנה טופיק עם השותפים לעסקה הזאת.¹⁵

ההשתתפות הכספית של הציונים בעתון "לה קוריה ד'אוריניט", ואחר כך בגלגולו החדש — "לה ז'ן טרק", התבססה על תכנית שקוויה הכלליים היו: תמיכה ב"וועד לאחדות ולקידמה" ועיבוד מצע דמוקרטי, שהוועד הזה ימצא בו חפץ; עות'מאנים תוך יחס של כבוד לשפה, לתרבות וללאומיות של כל האזרחים (עם הכרה בעליונותה של השפה התורכית); עידוד הגירה מוסלמית ויהודית לכל גלילות האימפריה, לשם ייצוב מדיני וכלכלי; יתור עידוד לציונות בהבנה, שמטרתה אינה אלא ליצור מרכז תרבותי יהודי בארץ ישראל, דבר העשוי אך להביא תועלת לאימפריה כולה.¹⁶

במצב העניינים הזה החייעץ וולפסון בפרס עם כמה מנהיגים מקורבים אליו, והצעת התמיכה בעתון "איל טיימפ" נדחתה בתואנה, שאין תקציב לכך וההגישה המסחרית של פרסקו אינה מעוררת אמן בו.⁵ לעומת זאת, כאשר התכנס הוועד הפועל הציוני המצומצם בסוף דצמבר 1908, אושרה תמיכה בעתון בסך מאתיים פראנק לחודש.⁶

בינתיים, חרף ההנחיות של וולפסון, הוסיף יעקבסון לשאת ולתת עם אנשי העתונות היהודית המקומית. סעדי לוי (אישיות מרכזית בעתונות היהודית בסלוניקי) החליט, לאחר התייעצות עם עורכי העתון בספניולית "לה איפוקה" והעתון בצרפתית "Journal de Salonique", לרתום את שני כתבי העת האלה לשירות התנועה הציונית. זאת בתנאי, שלא ייעשה שום ניסיון להתבטא נגד שלמות האימפריה העות'מאנית ושלא תיפתח לפי שעה כל מערכה פעילה נגד השפה הספניולית.⁷

עתונים אלה הדגישו את חובת הנאמנות של היהודים העות'מאנים לאימפריה. מגמה כזאת חייבה סיגול נאות של ההטפה הציונית המקומית, דבר שאמנם אפיין במרוצת הזמן כמעט את כל העתונות שהלכה בתלם הציוני ברחבי הממלכה. ואכן, הסתייגותם של חוגים יהודיים-עות'מאניים מסוימים מן התנועה היהודית הלאומית נבעה בעיקר מן החשש, כי מגמותיה עלולות לערער את הנאמנות למדינה. לוי עצמו לא הסכים עם אחד מקווי היסוד של התעמולה הציונית, הלא היא הקריאה להחייאת השפה העברית, בהיותו מגן נלהב של השפה הספניולית.

יעקבסון קיווה, שההתקשרות עם עתונים בצרפתית ובספניולית תקרב אל הציונות את שכבות היהודים העות'מאנים הדוכרים שפות אלה, ומקרבם יבואו אנשים, שיפעלו כמתווכים בין הציונים לבין הממשלה ויפלטו דרך לתביעות הציוניות. ברם, הקהילה היהודית לא היתה היעד היחיד. היה צורך להציג את התכניות הציוניות אף כלפי חוץ. כמה יהודים בעלי השפעה ב"וועד לאחדות ולקידמה" — כגון נסים מצליח, ציר הפרלמנט מאיזמיר ונסים רוט, המזכיר הראשון של חילמי פשה, שר הפנים — הודיעו בתחילה שהם רואים בעין יפה פעילות כזאת.⁸ באותו זמן לא ראו אישים אלה (אליהם יש להוסיף את עמנואל קרסו, הציר מסלוניקי) כל סתירה בין הנאמנות לממלכה לבין ההתעניינות בארץ ישראל. כלום לא טענו הציונים, כי התנגדותם של כמה מדינאים תורכים לציונות נובעת מאי ידיעה או מהבנה מוטעית של המטרות האמיתיות של התנועה הלאומית היהודית? אם כן, מן הדין להבהיר להם. אף מנקודת מבט זו נראתה העתונות ככלי, שאין לוותר עליו.

בעתונות העברית מחוץ לתורכיה וכן בארץ ישראל צוינה חשיבותו של אמצעי זה להפצת ההשקפה הציונית בקרב האוכלוסים היהודים של האימפריה.⁹

התמיכה ב"לה ז'ן טרק"

היזמה החלה להתגשם בקיץ 1909, כאשר ביקר וולפסון בקושטא. הוא החליט, לאחר התייעצות עם יהודים ולא-יהודים, ליסד כתבי עת ולתמוך בעתונים קיימים (העתון "איל טיימפ" כבר קיבל, כאמור, תמיכה מן הציונים). המטרה היתה למנוע כל אי-הבנות בין הציונים לבין יהודי הממלכה ובין הציונים לבין הממשלה, לספק מידע ולהטות את דעת

Prix de l'abonnement

Constantinople... Paris... Constantinople... Paris...

LE JEUNE-TURC

Journal Ottoman Quotidien

Annonces et Réclames

Mars 30 1928

CONSTANTINOPLE - PERA. PLACE DU TAXIM, No 8

Adresse Télégraphique: JEUNE

26 Djem-ul-Akhir 1330 de l'hégire

La Bourse

Table with 2 columns: Item (Bourse française, Faré Egypte, etc.) and Price.

La loi immobilière

I La définition

La loi immobilière, telle qu'elle est maintenue en vigueur...

est des observations, accessibles à tous, émanant des membres de la Société...

Elle dispose d'un budget important, et elle n'est financée par aucune contribution...

Le voyage du roi de Bulgarie

Berlin, 10 A. O. — Les souverains bulgares sont partis pour Ludwigslust, la partie orientale de leur voyage est terminée...

A la Chambre hongroise

Budapest, 10 A. O. — L'Assemblée de la Chambre hongroise s'est réunie...

En Perse

Téhéran, 10 A. O. — Le corps ministériel continue à discuter les affaires étrangères...

Xénophobie turque

de ne pas pour pour que l'œuvre de la presse turque ne soit pas exploitée...

Le voyage du roi de Monténégro

Vienne, 10 A. O. — Le roi de Monténégro, à l'occasion de sa visite à Vienne...

Le voyage du roi de Monténégro

Vienne, 10 A. O. — Le roi de Monténégro, à l'occasion de sa visite à Vienne...

Le voyage du roi de Monténégro

Vienne, 10 A. O. — Le roi de Monténégro, à l'occasion de sa visite à Vienne...

Le voyage du roi de Monténégro

Vienne, 10 A. O. — Le roi de Monténégro, à l'occasion de sa visite à Vienne...

Le voyage du roi de Monténégro

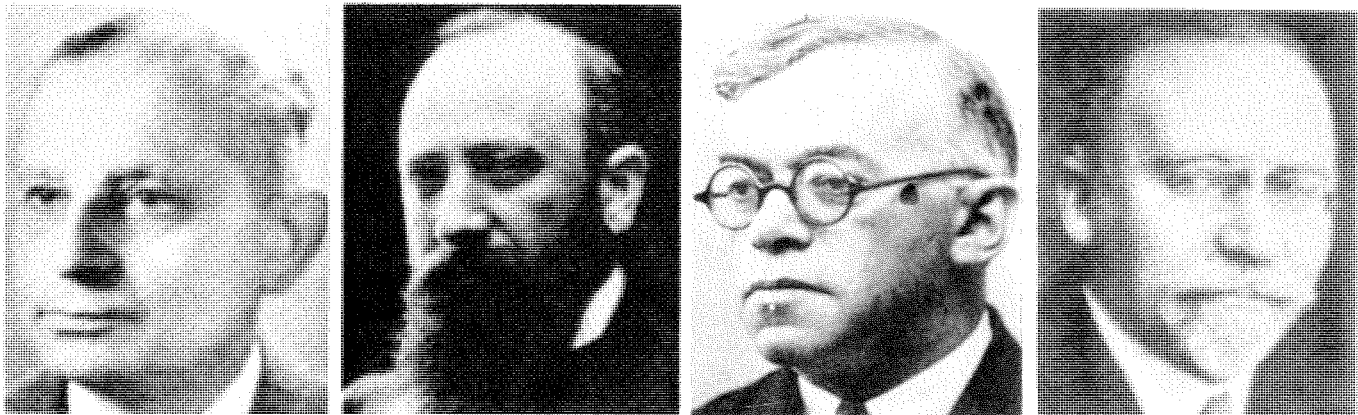
Vienne, 10 A. O. — Le roi de Monténégro, à l'occasion de sa visite à Vienne...

שיתוף פעולה בעייתית: ציונים ותורכים לאומים

בדצמבר 1910 נסגר העתון זמנית לפי דרישת שגריר איטליה. זאת, בתגובה על מאמר של ג'אלל נורי, בשם "התורכים ואיטליה", שנדפס בנובמבר, וסידרת מאמרים על אותו נושא, שפורסמה כתחילת דצמבר. זמן קצר הופיע כתב העת בשם "L'Orient", ואחר כך בשם "Le Pays". המחאות על סגירה זאת מצד חוגים שונים עשו את העניין ל"מאורע פוליטי חשוב מאוד". התערבותם של טלעת ביי, אחד משלישי צמרת "התורכים הצעירים", ושל אחדים מקציני בית-הדין הצבאי למען חידוש הופעת העתון עודדה את הציונים, והוכבדו כתב לוולפסון: "התקרית הזאת מוכיחה שיש בידינו נשק יקר ערך שישתפר וילך, והוא עתיד לעשות שירות מצויץ לענייננו."

לה זין טרק" - עתון עות'מאני שבוני, כפי שיסירה כותרת המשנה.

תוך זמן קצר נעשה "לה זין טרק" עתון רב השפעה, וזאת בזכות מאמציו של יעקבסון, שביקש לעשותו כתב עת מודרני ורוחני. התמסרות לניהול העתון והמאמץ שהשקיע כדי להבטיח את קיומו חרף הגבלות התקציביות מצד ההסתדרות הציונית, מעידים על יחסה האישי למפעל הזה. 17 ביוני 1910 היו לעתון 410 חותמים, והמכירה החופשית גדלה מ-5,000 עותקים בנובמבר 1909 ל-13,000 ביוני 1910. בעוד שהעתון הצרפתי, שנוסד ב-1875, מכר אך ב-5,000 עד 5,500 עותקים, עבר "לה זין טרק" תוך שמונה חודשים את קודמו ותפוצתו גדלה פי שניים ויותר; באוקטובר 1910 היא הגיעה, על פי דיווחו של יעקבסון ל-15,000 עותקים. 18 ברם, יש להתייחס בזהירות לנתונים האלה. אין זה בלתי אפשרי, שיעקבסון ניפח אותם כדי לעודד את ההנהלה הציונית להמשיך בתמיכה. "ועדת העתונות" הציעה להחליף, לפי שעה, את הפרוייקט של ייסוד שבועון עצמאי בהשקעה גדולה יותר ב"לה זין טרק". קהל היעד של העתון היה העלית האינטלקטואלית העות'מאנית וחוגי השלטון. מאמרים שפורסמו בו מילאו תפקיד בדיוני מפלגות לקראת קבלת החלטות. יתרו על כן, תמיכתם של אחדים מחברי "הוועד לאחדות ולקידמה" נתנה לציונים יסוד להניח, שהעתון הזה יהיה במהרה נשק יעיל בידיהם.

אישים ציוניים שהיו קשורים לעתונות בקושטא: אביגדור יעקבסון, זאב ז'בוטינסקי, דוד וולפסון, ריכרד ליכטהיים

זאב ז'בוטינסקי תרם, בזכות כשרונותיו העתונאיים, להגברת ההשפעה של "לה ז'ן טרק" ושל ביטאונים אחרים שהשתתף בהם. את עצמו הגדיר מאוחר יותר במונח שאול מהמינוח הסובייטי — "פוליטרוק".²⁴ הוא התפטר מ"ועדת העתונות" עקב סכסוכו עם וולפסון, בנוגע למהדורה הצרפתית של ספרו של יעקובוס קאן "ארץ ישראל".²⁵ בזאת איבדו הציונים בקושטא עזרה רבת ערך. בכך יש הסבר חלקי למשגים הטקטיים של "לה ז'ן טרק" בכל הנוגע למדיניות החוץ. הקיצוץ שקיצצה ההנהלה הציונית בתקציב "ועדת העתונות" בקושטא בעת הוויכוח על ספרו של קאן, יש בו הסבר נוסף להחלשת השליטה הציונית בעתונות. הדברים הגיעו עד כדי כך, שוולפסון התכוון למכור את העתון, אף על פי שיעקבסון הפציר בו להחזיק בו עוד חודשים אחדים.²⁶ "ועדת העתונות" הציונית בקושטא תמכה בשנים 1909-1910 גם בעתון הצרפתי "Le Bosphore", אולי גם ב-"L'Orient", ובעתון ערבי.²⁷ על הנתמכים האלה נוספו עוד כמה עתונים יהודיים בעברית, ספניולית וצרפתית.

סיוע לעתונות היהודית

העתון העברי שיסדו הציונים, חרף הקושי להשיג אותיות עבריות ולמצוא מדפיס יודע עברית (עובדה תמוהה, שהרי כבר במאה החמש-עשרה היתה קושטא מרכז חשוב לדפוס העברי) נקרא בשם "המבשר". הוא החל להופיע בתחילת 1910, ולפי גודל ההשקעה היה השני, אחרי "לה ז'ן טרק". ברחבי האימפריה ידעו עברית בעיקר יהודים דתיים, אך דומה שהעתון יועד גם ליהודי ארץ ישראל, שבה היה שימוש רב יותר בשפה הזאת. הוא סיפק מידע על הפעילות הציונית בבירה ובמרכזים היהודים הגדולים, הן בכל הנוגע ליחסים עם הממשלה והן באשר למתרחש בתוך הקהילות היהודיות. באמצע יוני 1910 רק 170 חותמים, מתוך 400, היו תושבי האימפריה העות'מאנית.²⁸ כעבור שישה חודשים לא עלה מספר העותקים שנמכרו באימפריה (בכלל זה החתמות) על 250. "ועדת העתונות" קיוותה להשיג תפוצה רחבה יותר בקרב יהודים דוכרי עברית בארצות אחרות. עתון זה היה טבוע בחותמה של אחת הדרישות העיקריות של האידיאולוגיה הציונית — תחיית השפה העברית. העדפת

הוגדרה כראוי בעת חתימת החוזה.

את זאת הוכיח שוב מאמר, שהופיע ב-10 בפברואר 1911, פרי עטם של אחמד אגאיף וג'אלאל נורי, עורך העתון. מאמר זה יצא נגד מדיניותה של ממשלת בריטניה. וולפסון הוקיע את המאמר הזה כמשגה פוליטי חמור לנוכח החוב שחבים לאנגליה היהודים בכלל, והציונים בפרט.²¹ הרוח הפטריוטית של מאמר זה הלמה יפה את דעת הקהל, אבל בשגרירות האנגלית בקושטא נוצר הרושם כי היהודים בעלי ההשפעה, ובכלל זה הציונים, מבקשים להחליש את מעמדה של בריטניה במזרח.²² מאוחר יותר הופיעו עוד מאמרים נגד אנגליה, ויעקבסון יכול היה רק לנסות לתקן את המעוות.

במאי 1912 העביר ג'אלאל נורי לציונים את זכויותיו בדפוס ובעתון תמורת 600 לירות תורכיות, שייפרעו בחמישה תשלומים, ממאי 1912 ועד אוקטובר 1915. הציונים המשיכו בהוצאת העתון, וב-1913 הוא נפגע שוב עקב סגירה. אכן, התפתחות יחסיהם עם הממשלה הוכיחה, שהמאמצים בתחום העתונות עלו בתוהו; הם לא שינו את עמדת חוגי הממשל בשאלת ארץ ישראל.²³

לאור האמור, מתבקש הסבר לשיתוף הפעולה של הציונים עם אנשים כג'אלאל נורי, ובייחוד כאגאיף, לאומן תורכי, שייסד יחד עם יוסוף אקצ'ורה את כתב-העת "Türk Yurdu" (1911) ואת האגודה הלאומנית "Türk Ocagl" (1912). אם נביא בחשבון את סיגול המדיניות הציונית למצב החדש שנוצר אחרי מהפכת "התורכים הצעירים" (אמנם לא כל מנהיגי התנועה היו תמימי דעים בנדון זה), את נושאי התעמולה ואת תכנית הפעולה שהותוותה למערכת העתון, לא נתרשם (לפחות כהתרשמות שטחית) שהיו חילוקי דעות ניכרים בין השותפים. אף על פי כן, קשה להניח שלאומנים כאלה היו בעלי ברית אידיאולוגיים לציונות. סביר יותר ליחס את שיתוף הפעולה למניעים כלכליים — עניין בקיום העתון, או לפחות לרצון העתונאים המקומיים להבטיח לעצמם הכנסה קבועה. ניתוח הצעות התקציב של "ועדת העתונות" בקושטא מלמד, כי העתון "לה ז'ן טרק" ואנשיו קיבלו את חלק הארי לעומת עתונים אחרים, ובייחוד לעומת אלה שפנו אל הקהל היהודי. ברם, שיתוף הפעולה לא היה מלא, כפי שמעידה העמדה העצמאית יחסית של העתון.

שיוטו, תמורת תשלום, למחנה תומכיו של הרב הראשי.³¹ הצעת התקציב כללה מלכתחילה את "לה ז'ורנל דה סלוניק" אשר היה שייך למשפחת לוי, ובבעלותה היה גם כתב עת הספניולי בסלוניקי "לה איפוקה". למרות זאת, החליטו הציונים כעבור זמן קצר להפסיק את התמיכה, משום שנראה היה להם שאי אפשר לסמוך על הבעלים. הם העבירו את הסיוע לעתון "איל ז'ודייר" בקושטא, שבו ניכרו נטיות לאומיות.³² מאוחר יותר רצה יעקבסון לסבסד שוב שני העתונים הסלוניקאים, כדי להטותם מקו המדיניות האנטי ציונית שנקטו.

מיד לאחר כואו של יעקבסון לקושטא, הוא התעניין גם בעתונות הספניולית, שפנתה בעיקר אל השכבות הנמוכות יחסית של יהודים בעלי השכלה, אשר כמעט שלא נזקקו לצרפתית. הציונים היו מעוניינים ליצור מגע עם חוגים אלה, שטרם נפתחו לרעיונות "מערביים" ושהשפעת כ"ח טרם הגיעה אליהם. ואמנם, אלה היו השכבות שלציונים היה סיכוי לא מבוטל להצליח בהן, כי הם העניקו להן תנופה מסוימת שהפכה אותן לכוח התנגדות לרב הראשי ולמנהיגי הקהילה. לשם כך העלו הציונים על נס נושאים כמו דמוקרטיזציה של מוסדות הקהילה, מאבק העניים נגד הנכבדים העשירים, עות'מאניזם, פטריוטיות, תחיית השפה העברית, ולאומיות יהודית — בחזקת חובה קדושה של כל בן ברית. לעתונים הספניוליים, שמצבם הכספי היה בדרך כלל קשה, הספיקה תמיכה קטנה כדי לסגל אותם עד מהרה למדיניות ציונית מקומית בגוון פופוליסטי מובהק.

מאמצי יעקבסון כוונו מיד אל "איל טיימפו", שנקלט זה מכבר בקהילת קושטא. כיוון שהמשא ומתן עם העתון הזה לא עלה יפה, פנה יעקבסון אל "איל ז'ודייר", שמנהלו ובעליו היה דויד אלנקוה, בוגר בית המדרש לרבנים בקושטא, שקיבל תמיכה מכ"ח. אשר לסלוניקי, לפי עצת רבה הראשי, יעקב מאיר, ניתנה קצבה ל"איל אביניר",³³ שבעליו דוד פלורנטין היה ציוני פעיל ועלה לארץ ישראל ב-1926. "ועדת העתונות" תמכה בעוד עתון ספניולי, קצר ימים יחסית, בשם "לה בוז"³⁴ לנוכח התפתחות זאת טען הרב הראשי חיים נחום, שתמישה עתונים יהודיים, מתוך השישה הקיימים, קיבלו עליהם מרות ציונית.³⁵ על זאת יש להוסיף את ביטאוני המועדונים הציונים, כגון "לה טריבונה ליבירה" של "המועדון החדש" בסלוניקי, ועתונים כמו "איל פואיבלו", ששמותיהם לא צוינו ברשומות התקציב של "ועדת העתונות" בקושטא.³⁶

התקפות על הרב הראשי

עתונים אלה, שניהלו תעמולה עממית בלשון פשוטה, התיימרו להיות מוכיחים בשער. כל אירוע פעוט בחיי הקהילה נתן להם הזדמנות להציג לפני קוראיהם את עיקרי התעמולה הציונית באופן דידקטי, תוך הסתמכות על דוגמאות מעשיות השאובות מחיי הציבור. הם חילקו את הקהילה היהודית לשני גושים גדולים: מצד אחד — מחנה הנחומיסטים, ובו הרב הראשי חיים נחום עצמו, הפרנסים ו"הכ"חיסטים" שהוגדרו כמתבוללים; ומצד שני — הלאומיים, "ישיר הדרך", הפועלים לטובת הקהל, משתתפים ונלחמים לצדו נגד אוליגרכיה לא יעילה, שאינה דואגת לשלום הציבור ואשר מנהלת את ענייניו בעריצות. בסגנון פולמוסי נלהב

העברית השתלבה במסגרת מאבקם של הציונים המקומיים עם חברת כ"ח, אותה הוקיעו כמעודדת התבוללות וכמפיצת השפה הצרפתית. הוא הלם בלי ספק גם את רצונם לקרב אליהם את מחנה השמרנים, ובעיקר את חוגי הרבנים עויני הרפורמה. שלא כעתונים היהודיים האחרים, אשר נהנו מתמיכת הציונים ואשר ששו להשתתף בוויכוחים הפנימיים בקהילות, נטה "המבשר" — אותו ערך הוכברג בעזרת אהרן חרמני — לעסוק יותר בהסברת הקו המדיני של התנועה ותביעותיה, וביקש לשוות לעצמו צביון תרבותי.

העתון בצרפתית "L'Aurore", שקיבל תמיכה מן הציונים החל משנת 1909, פנה אל היהודים בעלי התרבות המערבית שלא קראו ברהיטות ספניולית ואל הצעירים בוגרי בתי-הספר של כ"ח. הוא קיים מאז 1910 פולמוס חריף עם "איל טיימפו" והרכה לתקוף את הרב הראשי ואת כ"ח. עשירי הקהילה היהודית התנגדו לתנועה הציונית, שסיכנה את יחסיהם עם הממשלה. הם נטו להדק את הקשרים עם כ"ח ועם הרב הראשי חיים נחום, שבהם תלו את התקווה לשלב את היהדות העות'מאנית במשטר החדש. לגבי רבים מהם השתנתה העמדה הזאת זמן קצר אחרי מהפכת "התורכים הצעירים" — וזאת גם בהשפעת התעמולה הציונית במרכזים היהודיים הגדולים — בכיוון ל"ציונות רוחנית", בלי מגמת התבוללות של ממש. מכל מקום, הציונים ביקשו מלכתחילה למנוע גרימת נזק בעתיד מצד יהודים אלה, באמצעות ביטאון בשפה המקובלת עליהם. זאת, מבלי לטפח תקווה שהללו יעברו ממש אל המחנה הציוני. לסיין שיוטו, המנהל והבעלים של "ל'אורור", בא מבית ספר של כ"ח, כמוהו כהוכברג, שהציונים בחרו בו לערוך אחדים מעתוניהם המקומיים. הוא ידע את הסגנון של כ"ח על בוריו, והרבה להשתמש בו לצורך הפצת התעמולה הציונית בקרב ציבור, שספג את הסגנון הזה. המאמרים של שיוטו ושל עתונאי ציוני מוינה בשם מוריס כהן,²⁹ שכתב גם בעתונים ציונים אחרים, חתרו תחת מעמדם של מוסדות הקהילה בקושטא. תפוצת "ל'אורור" הלכה וגדלה והגיעה בסוף 1910 ל-1,500 עותקים. כלום נבעה התמיכה הנלהבת של העתון הזה בציונות מאהדה אישית של מנהלו לתנועה? במקרה זה אפשר אולי ליחס זאת למניעים חומריים. כאשר חזר הרב הראשי מברלין בשנת 1913, הוא כתב על שינוי מסוים שהבחין בו בשיחותיו עם שיוטו: "היום נעשה העתון כמעט עצמאי".³⁰ יצויין, שבתקופה מאוחרת יותר (1919) עבר כנדאה

"איל אביניר" מסלוניקי

ההתקפות על הרב הראשי של הממלכה, ביחוד מעל דפי "ליאורור" הגיעו לחריפות כזאת, שהדאיגה אף את וולפסון. הוא ראה בזאת פעילות מזיקה למדיניות הציונית. יעקבסון, נמען ההערות האלה, הסכים עם נשיא ההסתדרות הציונית שההתקפות לא היו במקומן.⁴⁰ דומה, שהעתונות הציונית הרחיקה לכת בקנאותה, הרבה מעבר לכוונותיו של הנציג המקומי של התנועה הציונית ושל מקורביו. ייתכן כי ז'בוטינסקי, שעליו הוטלה אחריות העריכה של כמה מהעתונים, בלם במידת מה את העתונות הזאת עד 1910.⁴¹

מסוף 1910 נעשו ההתקפות על חיים נחום ארסיות עוד יותר. בזאת אפשר לראות המשך של קו התנגדות לרבנות הראשית, שניכר כבר בסוף המאה התשע-עשרה ובתחילת המאה העשרים בעתונים כמו "איל טיימפו" או "לה וארה", שהופיע בקהיר.

מלחמת העתונות: ציונים נגד "כ"חיסטים"

הרב משה הלוי⁴² וראשי הקהילה המקורבים לו היו כל הזמן על הכוונת של העתונות בקושטא ומחוצה לה, שייצגה את חוגי המתקדמים. החירוש בימי כהונתו של הרב נחום היה, שעתה הגיע תורם של המתקדמים (שידם היתה כבר על העליונה) ושל עתונותם להיות מטרה להתקפות הציונים ועתוניהם. אלה האחרונים לא נרתעו משיתוף פעולה עם הרבנים והגוש השמרני. יתר על כן, באופן פרדוקסלי, ההתנגדות החדשה לא נבדלה באופן מובהק — בנושאים ובסגנונה — מן העתונות של המתקדמים שקדמה לנחום.

ה"מתקדמים" של אתמול, שבינתיים השתלטו על הקהילה, הוצגו עתה ככוח שיש לשברו ולהחליפו. העתונות הלאומית הגנה על המחנה שלה באותו להט שאפיין את "איל טיימפו", במאבקו להבטחת הנצחון למועמדו ולמפלגתו, מיד לאחר מהפכת "התורכים הצעירים". הנה כי כן, הציונים ושותפיהם השמרנים המודחים (הם התקשרו אחר כך עם כותות עולים חדשים כמו "בני ברית" וקבוצות אחרות של לא מרוצים) תפסו בקהילה את מקום "המתקדמים" במאבק עם האוליגרכיה החדשה, שמבנה מוסדותיה הביא לידי הסתיידות. ד. פלורנטין, בעל העתון הציוני "איל אביניר", הרחיק לכת עד כדי כך, שכתב: "התקוה היחידה היא הפלת המשטר האנטי יהודי של כ"ח".⁴³ החברה הפריסאית, שהעדיפה להתקשר עם נכבדי העדה, ושאתה הזדהו בתחילה "המתקדמים" של הקהילה, נתפסה מעתה כשמרנית. ואמנם הציונים לא שגו בתפיסה הזאת, אבל מכאן ועד להגדרתה כ"אנטי יהודית" המרחק עוד רב, או שמא עלינו לתרגם זאת ל"אנטי ציונית"?

במלחמת העתונות הזאת היה ל"איל טיימפו" מקום מרכזי. כאמור, עוד לפני כינון "ועדת העתונות", בימי שהותו של וולפסון בבירה העות'מאנית, החל העתון לקבל קצבה חודשית לפי חוזה מ-7 בנובמבר 1908. בהתחייבותו לציונים תמורת זאת, לא נדרש ממנו מלכתחילה לצאת נגד האינטרסים של היהודים העות'מאנים, שעתון זה הגן עליהם, ולא נגד הנאמנות היהודית לממלכה, שהוא דגל בה.

ביוני 1909 התפרסם מאמר של פלוני, י. כהן, בעתון "סטאמבול", שגינה את המגמות הברדלניות של הציונים ועורר הדים רבים בעתונות של

היכו העתונים הרתומים לשירות הציונות בשבט לשונם את אלה, שראו בהם "אויבי" היהדות. כך נעשו העתונים האלה כוח אופוזיציוני להנהלת הקהילה, כשם שהציונים המקומיים פעלו כמו מפלגת אופוזיציה כדי לרכוש את השלטון בקהילה. אף בעת שההנהגה יזמה תיקון כלשהו שהיה לפי טעמים של הציונים עצמם, ראתה העתונות הציונית חובה להתנגד לו.³⁷ עוד לפני שהתפלגו קהילות קושטא וסלוניקי לשני מחנות מנוגדים עקב ההצלחה ההדרגתית של הציונים בשכבות השונות של החברה היהודית המקומית, ניתן היה להבחין בחלוקת העתונות לשני גושים. בסלוניקי, הגנו "איל אביניר" ו"איל פואיב'לו" על הלאומיות היהודית. אך כנגדם הטיפו "אל אימפארטיאל" ו"לה איפוקה" להתבוללות.³⁸

הביטאונים האלה ניהלו פולמוס שלוח רסן. כך כתב מנהל בית הספר "צרוור החיים" בקושטא, שנהנה מתמיכת כ"ח: "שיטתם היא להתקיף בסגנון גס ביותר את מי שאינו שותף להשקפתם ולהטיח בו גידופים וחרפות רבים ככל האפשר".³⁹

הרב הראשי חיים נחום בתמונת ייצוג

הצדה עם התפשטותה של הציונות בקרב ההמונים היהודים. פרסקו מצדו השתדל מן הסתם לזכות בחמורה כספית להשפעתו, ואין זה מן הנמנע שיום את המערכה הזאת כדי להשיג תמיכה נוספת.⁴⁵ אף אחרי המשא ומתן, מיד לאחר קבלת התשלום בסוף ספטמבר 1909, פרסם מאמר של נחום סוקולוב וליזיה אותו בהערות אנטי ציוניות.⁴⁶ בחודש אוקטובר של אותה שנה החל פרסקו לפרסם שורת מאמרים נגד הציונות, ואלה כונסו אחר כך בקונטרס בצרפתית.⁴⁷

מאמרים אלו עוררו מחאה כללית בעתונות הציונית, בתוך האימפריה ומעבר לגבולותיה. הפולמוס, שהתלקח תחילה על דפי "ליאורור", נעשה עיסוק מרכזי בקהילה, וחזר ופרץ לפרקים עד מלחמת העולם הראשונה. הדברים הגיעו עד כדי ניהול המשפט מפורסם, עקב תכיעה שהגיש פרסקו נגד המנהל והבעלים של "ליאורור".⁴⁸ בסידרת המאמרים הזאת הגדיר פרסקו את הציונות כאוטופיה, והוקיע

קושטא, היהודית והכללית.⁴⁴ "איל טיימפרו" השתמש בהזדמנות הזאת כדי לצאת למערכה נגד הציונים, וזאת בעודו מקבל תשלום מהם. אלה האחרונים התכוונו לנתק בהקדם האפשרי את הקשר עמו, כשאך ימצאו עתון ספניולי אחר הראוי לתמיכתם. הציונים ראו בעורך העתון, פרסקו, שותף מפוקפק, אם לא אויב, העלול להזיק לעניין הציוני בכוח קשריו האמיצים עם חוגים בעלי השפעה, תורכים ויהודיים. הוא פתח במערכה לאחר הפסקת הסבסוד באוגוסט 1909, ואחר כך ניהל שיחות עם "ועדת העתונות". זו חידשה את התמיכה, אף כי שוב לא תלתה תקוות בתעמולה ציונית אפשרית על דפי עתונו. המטרה היתה בראש וראשונה לנטרל את מנהלו ובעליו, וזה היה כנראה טעם חידוש התמיכה. אכן, "אל טיימפרו" היה אחד העתונים המעטים שהציונים הסכימו לסבסד אך ורק כדי למנוע את פגיעתם הרעה. דבר זה מעיד על ההשפעה שנודעה לו בתוך קהילת קושטא ומחוצה לה, לפחות כל עוד לא נדחק

IVme Année - N° 218 LE NUMERO 20 PARAS Mardi 23 Avril 1912

ABONNEMENTS :	
En France et Provinces :	
1 an	50 fr.
6 mois	25 "
Etranger :	
1 an	60 fr.
6 mois	30 "

L'Aurore

ORGANE DES INTERETS DES JUIFS DE L'EMPIRE OTTOMAN

Journal bimensuel paraissant le Vendredi et le Mardi

BUREAUX: Place du Taxis, No 31 - PÉRA-CONSTANTINOPLE

PUBLICITE :	
ANNONCES EN DEUX LIGNES	
Ou d'autres de gré à gré	
PREMIER AVANCE	
EN 3 JOURS	
10 lignes	100 fr.
15 "	150 "
20 "	200 "
25 "	250 "
30 "	300 "
35 "	350 "
40 "	400 "
45 "	450 "
50 "	500 "
55 "	550 "
60 "	600 "
65 "	650 "
70 "	700 "
75 "	750 "
80 "	800 "
85 "	850 "
90 "	900 "
95 "	950 "
100 "	1000 "

Directeur-Propriétaire : **EMMANUEL CARASSO** Im. à Paris 1872

Vitalis Effendi FARAOGI
Député de Constantinople

Emmanuel Effendi CARASSO
Député de Salonique

Nessim Effendi MAZLIAH
Député de Smyrne

Les députés juifs

- FARAOGI Effendi
- CARASSO Effendi

La question juive

**III
Le territoire**

...civilisation forte et absorbante, et trop d'ustices sans nombre; elle est...
 près de l'Equateur ou trop voisine du...
 un point contre: de trafic mondial, à savoir l'un des...
 des lignes ferrées de la Mecque, de Bag...
 et de la jonction projetée entre ces...
 Et contre toutes ensemble il y aura tou...
 jours à formuler la même objection, à...
 sans de la civilisation européenne et elle hébraïque, la vieille et anachronique langue...
 à l'heure de la... avec des traits de la langue prétendue morte, y est ressus...

"ליאורור" של לוסיאן שייטו. בתצלומים: שלושה צירים יהודים בפרלמנט התורכי

התקופה שבה נזפה העתונות הציונית כ"איל טיימפ" על התקפת הרב חיים נחום, בהזכירה כי "הרב הראשי הנכבד" פעל כה הרבה כדי להביא את הממשלה לידי ביטול "הפתקה האדומה",⁵³ חלפה לבלי שוב. מעתה טענה העתונות הציונית, שהעתון הזה הוא שופר ה"מג'ליסי גייסמאני" (מועצה חילונית, שקיבלה לידיה את הנהלת הקהילה היהודית בקושטא) והרבנות.⁵⁴

בשל עמדתו האנטי ציונית הוטחו בפרסקו כינויי הגנאי "דורנאגיי",⁵⁵ "האפיה לאומי"⁵⁶ ומלשין — כינויים מן הלסקיקון של תקופת עבדול חמיד. לידם של הציונים עבר זמנו של פרסקו ושל עתונו. הם ייחסו לו תפקיד שהוא עצמו הוקיע לפניו כן, כאשר התקיף את הרבנות של מ. הלוי ואת עתונו "אל טלגרפו". הסגנון והטכסיסים של הציונים השתלבו אפוא ברצף, ורק תפקידי הצדדים התחלפו. פרסקו הוגדר בעתון ציוני — "אנטישמיי",⁵⁷ דבר שיכול להפתיע. הדבר מעיד על המתח ששרר בקהילה היהודית, בייחוד בקושטא, ונותן מושג על רמת הוויכוחים בין העתונים באותה התקופה. פרסקו, מצדו, לא חס כמוכח על יריביו, וכינה אותם בוגדים, אנרכיסטים ומחרחרי ריב.⁵⁸

מאמר של פרסקו נגד האגודה הספורטיבית "מכבי" הלהיט שוב את הפולמוס. בנובמבר 1910 הגיעו הדברים עד למשפט בין האגודה הזאת לבין העתונאי, שהשתמש בהזדמנות לשאת נאום קטרוג על הציונות. בזאת כבר חרג הסכסוך מעבר לתחום הקהילה.

בדצמבר 1910 פנה פרסקו אל כמה יהודים ידועי שם בחוץ לארץ, וביקש מהם חוות דעת על הציונות. המשאל הזה הציג שתי שאלות עיקריות: 1. כלום עולה הציונות בקנה אחד עם נאמנות למולדת, אם כי תכנית בזל (1897) הציבה מטרה לכונן מדינה יהודית בארץ ישראל? 2. כלום חייבים היהודים העות'מאנים להיאבק בנחישות נגד התנועה הזאת?⁵⁹ המשיבים היו ק. מונטיפיורי, ש. ריינאך, הרב פרנק מקלן ופרופסור י. הלוי. כל אלה היו ידועים מכבר בהסתייגותם מן הציונות, וחשובותיהם לא הביעו כמובן אהדה לתנועה הלאומית היהודית. תשובות אלו צוטטו גם בעתונים תורכיים, ובכך היתה פגיעה נוספת במוניטין של התנועה הציונית.

למרות המערכה שניהל פרסקו נגד הציונות, הוא מצא לנכון לפנות בשנת 1914 אל ריכרד ליכטהיים, סגנו של יעקבסון, ולבקש סיוע כספי.⁶⁰ מכאן השאלה, לאיזה צד נטה פרסקו באמת. כיוון שפחתה תפוצת עתונו בעת שהציונות כבר חדרה היטב לשכבות שונות של יהודי קושטא, כלום פנה אל הציונים כדי להבטיח את קיומו של עתונו? הרב נחום לא הצליח לשכנע את כ"ח ליסד או לסכסד עתונים שיתמכו בחברה ו"איל טיימפ" היה אחד העתונים הראויים לכך.

ידוע, כי בשנת 1909 קיבל פרסקו תמיכה מן הציונים ומן הרבנות הראשית גם יחד. הרב נחום לא זלזל בעזרתו של פרסקו. הוא כתב לכ"ח: "רק 'איל טיימפ' נאבק למעננו, והוא עושה זאת באמצעי שלי".⁶¹ דומה, שמכ"ח לא התקבלה תשובה על פנייה זו. מכל מקום, שנתיים לאחר מכן שלחה חברת כ"ח חמש מאות פרנק לפרסקו, והרב נחום הוסיף על הסכום הזה ממקורותיו שלו.⁶²

מתברר שלרב נחום, שלא כציונים, לא היה גיבוי של אירגון המסוגל לעבוד בשבילו ולהשיג את האמצעים הנחוצים כדי לעמוד בפני

את המטרה האמיתית של הציונים. אינה אלא כינון מדינה יהודית בארץ ישראל, על אף התנגדותם לכאורה לברלנות. הוא קרא ליהודים העות'מאנים להיות נאמנים למולדת וללמוד תורכית, ושם את עצמו שליח לדבר ההתבוללות.

פרסקו לא הבחין כלל בין מגמות הציונות המדינית לאלה של הציונות המעשית. למעשה, נקטו הציונים בתוך האימפריה קו מדיני קרוב יותר לציונות המעשית, אבל פרסקו הוציא משפט כללי על הלאומיות היהודית. הקונטרס הנזכר לעיל נשלח אל עורכי העתונים וראשי הממשל. קונטרס זה הביא לדברי הציונים להתקשות הדרגתית של חוגי הממשל וליריבו מאמרים נגד הציונות בעתונות התורכית. העתונות הציונית השיבה, שהאינטרסים היהודיים הלאומיים אינם סותרים בהכרח את האינטרסים של המדינה העות'מאנית. היא הטעימה את נאמנות יהודי הממלכה למולדתם, הזכירה את דוגמת חברת כ"ח שהושיטה עזרה ליהודים הדלים וטענה, שמעתה על הציונים למלא את התפקיד הזה. הזכרת כ"ח היתה נושא חוזר בעתונות ובנאומו הציונים בשנים הראשונות לפעילותם בתוך האימפריה — נושא שנועד להרגיע את אנשי הממשל ואת היהודים המקומיים בזכות היוקרה הרבה שהיתה עדיין לחברה הפילנתרופית. העתונות הדגישה גם את העובדה, שהציונות רוצה לתת לממלכה הכל בלי לקחת ממנה מאומה, וזאת כדי להצדיק את ההגירה של יהודים ממרכז אירופה וממזרח אליה (ובכלל זה לארץ ישראל, שהיא חלק ממנה).

עתונים אחדים שבהנחיית הציונים עשו גם שימוש פרדוקסלי במושג האוטונומיה. לפי דבריהם, הדעת נותנת שאוטונומיה ידרשו דווקא הערבים, רוב תושבי חבל הארץ הנדון (ארץ ישראל). כך הבליטו הציונים באופן טקטי את האיום של אוטונומיה ערבית כשעה שהתפתחות התנועות הלאומיות באזור הדאיגה את הממשלה. טענה נוספת היתה, שלשאיפות התבוללות יש מקום במשטר עריצות, אך לא במלוכה קונסטיטוציונית. בזאת ביקשה העתונות הציונית להסביר ולהצדיק את השיחות שניהל בשנים קודמות הרצל עם עבדול חמיד השני בדבר רכישה של ארץ ישראל, הליך שאיבד את טעמו במשטר החדש. ועוד הוסיפו וציינו, איזו שואה כלכלית עלולה לגרום הפרדת ארץ ישראל מן האימפריה. הפולמוס התלהט ממש בזמן שמועצת השרים עיינה בחוקי ההגירה עקב "תקריד" (עתירה רשמית לפני "השער העליון"), שהגיש הרב הראשי לממשלה.⁶³

תגובת "איל טיימפ" על פתיחת הקונגרס הציוני החשיעי (האמבורג 1909), הגבירה את המתח.⁶⁴ מאמר שפרסם באותה התקופה אבוזיא טופיק ב"טטוורי אפקר" (שנהנה קודם לכן מתמיכת הציונים) והעתקתו ב"איל טיימפ" בצירוף הערות נזעמות של פרסקו, עוררו את הפולמוס מחדש.⁶⁵ העתונות הציונית, או זו שהיתה בהשפעת הציונים, הטילה את האחריות למאמר על פרסקו. היא טענה, שדברי פרסקו כגנות הציונות פתחו פתח לפרסום טקסטים מעין אלו. לנוכח החמרה זו של ההתנצחות קרא הרב הראשי לאספה, בנוכחות הצירים היהודים בפרלמנט, כדי לקבוע עמדה כלפי התנועה הציונית. לאמיתו של דבר, הרב חיים נחום לא התנגד כנראה ברצינות לתעמולה האנטי ציונית, שהרי הציע באותו הזמן לכ"ח לסכסד את עתונו לצורך "המשכת המערכה בדרכים שונות".⁶²

והתלהבותו יכול היה שיוטו למשוך אל הציונות, באמצעות מאמרי הכתובים בצרפתית מעולה, קוראים מקרב הרור הצעיר ומן המעמד הבינוני, שלגביהם הצרפתית דחקה והלכה את שפת אמם, הספניולית. המיליטנטיות הציונית של שיוטו, שהרחיקה לכת מעבר לכוננתם של הציונים עצמם, לא נבעה רק מן האופורטוניזם שהיה אופייני לעתונאים רבים בתקופה הנדונה. עם זאת, הוא לא היה אדיש לחלוטין למקורות המימון, והעידה על כך התנודדותו החוזרת בין המחנות.

סיכום

בראייה כוללת, אין להתעלם ממצבם המיוחד של רוב העתונים היהודיים האלה (להוציא את "המבשר", שנוצר על ידי הציונים). הם היו שייכים בדרך כלל לאדם אחד, שמילא את התפקידים המרובים הקשורים להכנתו, להופעתו ולקיומו של כתב עת. בשל הזדהות זו של המנהל לעתונו, קשה להבחין בין תמיכה אמיתית בציונות לבין תמיכה שמאחוריה מניעים כספיים.

נוסף על כך, ראוי להזכיר שרוב עורכי העתונים היהודיים שהציונים תמכו בהם היו בוגרי בתי הספר של כ"ח, ושהם מצאו בציונות, כפי הנראה, אפשרויות חדשות שהמוסדות הקהילתיים המאובנים לא יכלו יותר לספק להם. עזרתם הכספית של הציונים רק האיצה את התהליך. העתונים הקהילתיים של המרכזים היהודיים הגדולים עזרו להפצת הרעיונות החדשים, ובעשורים הראשונים של המאה העשרים, הרעיון הציוני היה אחד מהם.

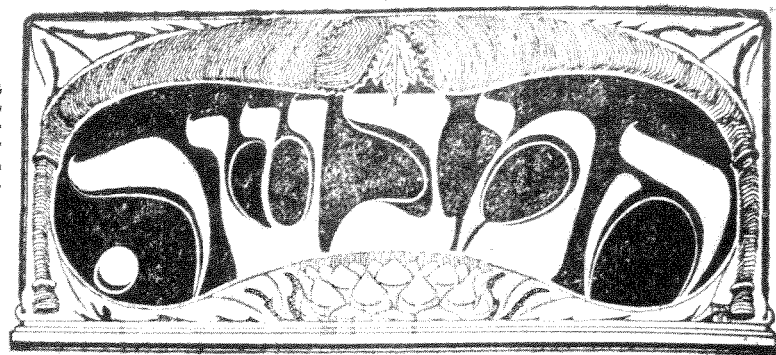
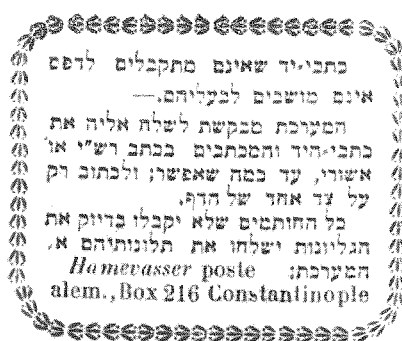
מצרפתית: ד"ר חיים בן-עמרם

וכאשר מיאנו אלה האחרונים להמשיך בסיכסודם, לא היססו לעבור למחנה הנגדי.

מתקבל הרושם, שהציונים העדיפו לגייס עתונים חדשים, שלא היו להם עדיין שורשים עמוקים. אולי משום כך דחו את שני העתונים בסלונקי שלבעליהם, ס. לוי, יצא כבר שם של "משכיל" ומתקדם שעודד בזמנו את ייסוד בתי-הספר של כ"ח בעיר. "איל טיימפון" היה חריג מבחינה זו.

שיקול נוסף היה, שהתמיכה בעתונים קטנים היתה זולה יותר. העתונים בספניולית עשו הרכה רעש, אך דומה שבתחילה לא נודעה להם השפעה ניכרת.⁶⁷ עם זאת, הודות לעתונים האלה, דלי תפוצה ככל שהיו, הוסיפו הציונים את שיטת התעמולה הזאת לקשת פעילותם בתחום האימפריה. ההתנצחויות הבלתי פוסקות עזרו לרופף את מוסדות הקהילה.

בתוך העתונות היהודית שנרתמה לשירות הציונות, קבע העתון "ליאורור" מקום לעצמו. בעליו, לויטין שיוטו, נהנה מאהדת הציבור היהודי הדובר צרפתית. מיד לאחר מהפכת "התורכים הצעירים" הוא נעשה שופר המהפכה; אחר כך שיתף פעולה עם אלבר פואה בעתון "L'Independant" של בעלי העתון "Ikdam", שהיה לו חלק חשוב במהפכת הנגד ב-13 באפריל 1909. כאשר תפסו "התורכים הצעירים" שוב את רסן השלטון נאלץ פואה, שעבר גם בשביל הציונים לגלות, ועתונו נסגר. אז עבר שיוטו למחנה הציוני. תחילה בהתנדבות, ואחר כך החל לקבל קצבה. הוא החל למשוך אליו בהדרגה קהל קוראים דוברי צרפתית, שהאמינו עד אז בעקרונות מסוימים של כ"ח. בכוח אישיותו

קושטא, מ"ו אייר התר"ע

HAMÉVASSER

שנה ראשונה; גליון כ.

33. על עתון זה, ששמו שונה לפרקים והיה לו מוסף (חינם) בשם "La Revista Popular", ראה: מ.ד. גאון, העתונות כלדינו — ביבליוגרפיה, ירושלים תשכ"ה עמ' 13-14, 91. (להלן: גאון).
34. יעקבסון אל וולפסון, 22 ביוני 1910 (נספח IV), אצ"מ, Z 2/9. על עתון זה, שהתקיים כנראה רק שנתיים, ראה גאון, עמ' 29.
35. הרב נחום אל ביגאר, 19 בדצמבר 1910, ארכיון כ"ח בפריס, תורכיה XXX.E. לא מצויין שם אם המדובר בעיר קושטא בלבד.
36. פעמים רבות העבירה "ועדת העתונות" את החמיכות לעתונות הספניולית בלי פירוט שמות העתונים הנכללים בסעיף זה (למשל: "שני עתונים בסלוניקי", "עתון בספניולית"). קשה אפוא לתת רשימה מדויקת של העתונים הנתמכים. מכל מקום, סביר מאוד ש"אל פואב"ילו" קיבל קצבה מן הציונים, שהרי נחשב "עתון יהודי לאומי" (גאון, עמ' 100).
37. לדוגמה: איל טיימפר, 21 בספטמבר 1910.
38. על "איל אימפרסיונל" ראה: העולם, 27, 1909; על "לה איפוקה" ראה מכתב של פלורנטין אל יעקבסון מ-13 במאי 1910, אצ"מ Z 2/25.
39. אשכנזי לפריס, 8 במרס 1912, ארכיון כ"ח בפריס, תורכיה, IG, 1.
40. על ההתכתבות בין שניהם בנדרן, כ-20 ו-23 יוני 1910, ראה: אצ"מ Z 2/9.
41. שם, שם.
42. הרב הלוי מלא את חפקיד הרב הראשי (חכם באשי) של האימפריה העות'מאנית בשנים 1873 עד 1908, וזאת בלי שנבחר כחוק. חיים נחום, שנבחר לחכם באשי ב-1909, היה הראשון שקיבל משרה זו, לפי הגדרתה הרשמית, מאז האירגון מחדש לכאורה של הקהילות הדתיות בממלכה, בשנת 1865.
43. פלורנטין אל מערכת העתון "Die Welt" בקלן, 14 במרס 1911 (מצויין עליו — סורי), אצ"מ, Z 2/11.
44. "סטמבול", 10 ביוני 1909; העולם, 22 ביוני 1909.
45. וראה בנדרן: מאמר של א. פרומקין בעתון "דה ג'ואיש וורלד", 25 בפברואר 1910.
46. הצבי, 29 בנובמבר 1909.
47. D. Fresco, Le Sionisme, Constantinople 1909.
48. על המשפט ראה: איל טיימפר, 3 באפריל 1911.
49. הצבי, 11 בנובמבר 1909.
50. איל טיימפר, 27 בדצמבר 1909.
51. איל טיימפר, 27 באוקטובר 1910, איל ז'ודיי, 5 בנובמבר 1909; איל אביניר, 3 בדצמבר 1909; הצבי, 17 בנובמבר 1909.
52. הרב נחום אל ביגאר, 13 בינואר 1910. ארכיון כ"ח, תורכיה XXX.E.
53. "הפתקה האדומה" — מסמך תורכי שנמסר ליהודים שביקשו להיכנס לארץ ישראל, במקום רכונם שנלקח. חוקפה הוגבל לחודש אחד או שלושה (בזמנים שונים). ראשיתו של ההליך הזה בימי עבדול חמיד השני, ואחת ממטרותיו היתה בקרה של ההגירה היהודית לארץ ישראל.
54. איל ז'ודיי, 22 באפריל, 3 באוקטובר 1910.
55. מ"ג'ורנל" (בתורכית — דו"ח). בימי עבדול חמיד השני — מרגל או מודיע, שמונה לפקוח עין על הפקידים.
56. איש משטרה חשאית, בפיקוח בלתי אמצעי של עבד אלחמיד השני בארמון.
57. המבשר, 22 בדצמבר 1910.
58. אל טיימפר, 17 ביוני 7 באוקטובר 1910.
59. ג'ואיש כרוניקל, 3 בפברואר 1911.
60. ליכטהיים אל יעקבסון, 7 ביוני 1914, אצ"מ, Z 3/49.
61. הרב נחום אל ביגאר, 19 בדצמבר 1910, ארכיון כ"ח, תורכיה XXX.E. הוא מתבטא בלשון דומה בתחילת אותה שנה, 3 בינואר 1910, שם.
62. הרב נחום לפריס, 2 במאי 1913, שם.
63. ביגאר אל לוריא, 22 בנובמבר 1910, שם, תורכיה, IG, 1.
64. ביגאר אל נתן, טיוטה של מכתב מס' 1917, 28 במרס 1912, שם.
65. אליאב, עמ' 248 ו-253.
66. הרב נחום אל ביגאר, 9 בינואר 1910, ארכיון כ"ח תורכיה, XXX.E.
67. ראה למשל: דה ג'ואיש וורלד, 25 בפברואר 1910.
1. מ. אליאב, דוד וולפסון האיש וזמנו, תל-אביב-ירושלים תשל"ז, פרקים ד', י' (להלן: אליאב).
2. שם, עמ' 141.
3. שם, עמ' 149-150.
4. מכתבים של יעקבסון אל וולפסון מ-17 באוקטובר, 28 באוקטובר, 30 באוקטובר ו-3 בנובמבר 1908. הארכיון הציוני המרכזי (להלן: אצ"מ). Z 2/7.
5. אליאב, עמ' 152.
6. שם, עמ' 153.
7. לוי אל סוקולוב, 22 באוקטובר 1908, אצ"מ, Z 2/10. הספניולית (לדינו) היתה שפת הדיבור של רוב יהודי הממלכה.
8. אליאב, עמ' 157; I. Friedman, Germany, Turkey and Zionism, (להלן: פרידמן) Oxford 1977, p. 143, 1897-1918.
9. העולם (ביטאון התנועה הציונית), 26 בינואר ו-15 ביוני 1909; הצבי (ירושלים), עתונו של אליעזר בן-יהודה) 11 בפברואר 1909.
10. פרוטוקול משיבת "ועדת העתונות", 27-28 ביוני 1910, בחתימתו. יעקבסון וס. הוכברג, אצ"מ Z 2/9.
11. פרוטוקול של הישיבה האחרונה שהוקדשה לעתונות בקושטא, בחתימת וולפסון, אוסישקין, רוזוב, סוקולוב, יעקבסון וז'בוטינסקי, אצ"מ, Z 2/8 ו-Z 2/15.
12. פרוטוקול משיבות "ועדת העתונות", 20 ו-29 באוגוסט 1908, בחתימת יעקבסון, שם, Z 2/9.
13. דו"ח משיבות "ועדת העתונות", 27-28 ביוני 1910, שם, שם. ראה גם אליאב, עמ' 167.
14. נוסח החוזה בין וולפסון והוכברג (צד א') ובין טאופיק ונורי (צד ב'), מ-4 באוגוסט 1909, אצ"מ L 5/20.
15. fol 00028-30, שם, Z 2/12.
16. fol 00006-7, בלי תאריך, שם, Z 2/10.
17. פרוטוקול משיבת "ועדת העתונות", 25 באפריל 1910, בחתימת יעקבסון, שם, Z 2/9.
18. יעקבסון אל וולפסון, 22 ביוני 1910, שם Z 2/9; יעקבסון אל המשרד הציוני המרכזי, שם, Z 2/10.
19. הוכברג אל וולפסון, 19 בדצמבר 1910, שם, שם.
20. שם, שם.
21. וולפסון אל יעקבסון, 15 בפברואר 1911, שם.
22. אליאב, עמ' 249; פרידמן, עמ' 150.
23. אליאב, פרק י'.
24. זאב ז'בוטינסקי, אבטוביוגרפיה, ירושלים תש"ז, עמ' 78. אצל ז'בוטינסקי מופיע הביטוי "פוליטקום" (קומיסר פליטי), הוזה לפוליטרוק.
25. מחבר הספר הזה, שנכתב לפני מהפכת "התורכים הצעירים", היה חבר ההנהלה הציונית. הוא דרש בו — כחנות דעת אישית שאינה מחייבת את ההסתדרות הציונית — אוטונומיה לארץ ישראל, ברוח הציונות המדינית של הרצל. ז'בוטינסקי התנגד או לכך, ותבע מוולפסון לשים את הדגש אל נושאי עלייה ושפה (עברית).
26. פרוטוקול משיבת "ועדת העתונות" 25 באפריל 1910, אצ"מ, Z 2/9.
27. שם העתון הזה אינו נזכר בתעודות. ראה: אצ"מ, Z 2/9, תקציב לעתונות, תחילת אוגוסט 1909 עד 30 ביוני 1910, fol 00093.
28. יעקבסון אל וולפסון, 22 ביוני 1910, נספח III, אצ"מ, Z 2/9. במכתב מדובר על תורכיה, ולא ברור אם הכוונה אמנם לכל הממלכה העות'מאנית.
29. אין לבלבלו עם משה (מוריס) כהן (או Takinalp). עתונאי זה חתם גם הוא בדרך כלל בשם מוריס כהן. על העסקתו בידי הציונים ראה פרוטוקול משיבת "ועדת העתונות" 27-28 ביוני 1910, בחתימת יעקבסון והוכברג, אצ"מ, Z 2/9.
30. הרב חיים נחום אל ביגאר, 7 בינואר 1913, ארכיון כ"ח, תורכיה XXX.E. פריס.
31. י. כלב אל ההסתדרות הציונית, 19 באוקטובר 1910, אצ"מ, Z 4/888.
32. יעקבסון אל וולפסון, 14 בפברואר 1911, אצ"מ, Z 2/10.